

Pivovarský průmysl v příštích 20 letech (2. část)

663.4(437)

Dr. JINDŘICH KURZ, Oborové ředitelství Pivovary a sladovny, Praha

7. Předpokládané vývojové tendence v poptávce a spotřebě

Poznatky z průzkumů spotřeby i další známé skutečnosti umožňují sestavit alespoň přibližný výčet pravděpodobných tendencí ve vývoji struktury obyvatelstva a životního stylu, které budou působit na spotřebu piva resp. na poptávku po pivu jak ve směru pozitivním (růstu), tak i opačným. Některé z těchto faktorů budou závislé na dalším rozvoji pivovarského a nápojového průmyslu a jeho možnostech, jiné však budou působit jako „vnější vlivy“.

7.1 Pozitivní výhledové tendence

a) Nejvýraznější tendenci v tomto směru lze spatřovat v očekávaném růstu důchodů (příjmů) obyvatelstva v souvislosti se zvyšováním životní úrovně.

Sotva však lze předpokládat lineární působení tohoto vlivu. Již koncem minulého století upozornil Ernst Engel na to, že pro celou oblast potravin platí závislost: Roste-li příjem, stoupá absolutní výše nákladů na výživu, podíl těchto nákladů v součtu výdajů na osobní spotřebu však klesá.

b) Růstovou tendenci spotřeby lze odvodit ze samotného faktu nepokryté poptávky, zejména v souvislosti se základním předpokladem celé prognózy, že se podaří vytvořit výrobně-technické podmínky pro plné krytí poptávky, a to nejen v množství, ale i v druhovém a obalovém sortimentu, v oblastním rozmístění nabídky a i v časovém rozložení v rámci roku (sezónnost poptávky).

V této souvislosti je třeba si uvědomit, že představa plného krytí poptávky musí vycházet od „finálního“ spotřebitele a nemůže se omezovat na představu pokrývání současných požadavků obchodního mezičlánku. Obchod zprostředkuje výrobnímu oboru poptávku spotřebitelů vždy s určitým minusovým zkreslením, protože jeho možnosti rozptýlit nabídku tak, aby se realizovala veškerá koupěschopná poptávka, jsou nutně omezené. Jde tu např. o členitost sítě obchodů a restaurací a celkovou úroveň jejich služeb. Další rozvoj tohoto sektoru posílí tedy i pozitivní tendence ve spotřebě piva.

c) Podstatné zlepšení zásobování trhu lahvoým pivem bude mít pravděpodobně za následek určité zvýšení spotřeby v těch skupinách spotřebitelů, které konzumují spíše příležitostně a převážně doma, např. u žen. Není pochyb o tom, že pivo zůstane i v budoucnosti převážně mužským nápojem. Rozdíl mezi průměrnou spotřebou piva u mužů a žen je však tak značný, že i mírné zvýšení spotřeby a poptávky žen může mít v rámci složité soustavy vlivů význam nikoli zanedbatelný.

d) Z ostatních vlivů je možno uvést alespoň pro některé oblasti zhoršování kvality pitné vody; očekává se, že to bude mít za následek celkové zvýšení spotřeby nakupovaných občerstvujících nápojů.

7.2 Omezující výhledové tendence

a) Zvyšování podílu vyšších věkových skupin v důsledku „stárnutí“ populace.

b) Snižování podílu pracujících v socioprofesionálních skupinách, které lze zařadit do středně těžce a těžce pracujících, kde je vyšší konzum nápojů včetně piva vázán na nadprůměrnou fyziologickou potřebu tekutin (růst podílu terciární sféry, vliv mechanizace a automatizace).

c) Další rozvoj motorismu a některé další očekávané tendence ve vývoji životního stylu, které pravděpodobně poněkud omezí ty formy trávení volného času, které vedou obvykle k vyšší spotřebě piva.

d) Již výše zmíněná silnější konkurence nealkoholických nápojů, která umožní diferencované nasycení poptávky bez substitucí ve spotřebě a možná i určitý přesun v poptávce.

e) Poptávka po pivu je závislá nejen na situaci na trhu nápojů, ale i na situaci na trhu, pokud jde o celovou paletu spotřebního zboží, životních potřeb, služeb atd. Společným jmenovatelem těchto složitých vztahů je „kapsa spotřebitele“, jeho osobní nebo rodinný rozpočet, který je i při růstu příjmu vždy omezený ve srovnání se stále se rozvíjejícím větším potřeb a se zvyšující se dostupností dosud „úzkoprofilových“ výrobků. Je známo, že moderní průmyslová velkovýroba nejen činí širokým vrstvám obyvatelstva dostupnými výrobky a služby, považované dříve za luxusní nebo exkluzivní, ale produkuje plynule stále nové potřeby, tj. podněty k poptávce a spotřebě. Je známo, že pivovarský průmysl v minulých letech se vzhledem ke značné „pružnosti kapacit“ přizpůsoboval tlaku poptávky rychleji než jiné výrobní obory a odčerpával tak i část kupní síly, která by se při vyrovnané nabídce zřejmě obrátila jinam. Je možno očekávat, že tendence k širší nabídce a obohacování trhu novými výrobky (zejména výrobky dlouhodobé spotřeby) bude brzdit poptávku po pivu.

f) Mezi vlivy působící ve směru tlumícím je možno počítat i proces koncentrace obyvatelstva do větších měst, dále i tendence k lehčímu typu stravy.

g) V oborové prognóze nelze opominout ani zdravotnické hledisko. Nelze zavírat oči před skutečností, že se určitý podíl z celkového konzumu piva uskutečňuje na takové kvantitativní úrovni, která je z hlediska boje proti alkoholismu hodnocena jako společensky škodlivá. Jak vysoký je tento podíl? Citovaný průzkum z r. 1966 ukázal, že procento spotřebitelů, kteří konzumují pivo v nadměrném množství (tj. jejichž průměrná denní spotřeba přesahuje 2, resp. u těžce pracujících s vyšší spotřebou tekutiny 3 litry piva), dosahuje u nás 11 %. K tomu je třeba podotknout, že by odpovídající podíl v celkové populaci vzhledem k charakteristice nepodchyčených skupin (důchodci, ženy v domácnosti, studenti, mládež) musel být nutně nižší.

V pivovarském výhledu nelze při prognóze spotřeby vycházet jako v některých jiných potravinářských oborech z tzv. doporučené dávky na základě norem racionální výživy. Minulost rovněž ukázala, že praktický smysl nemají ani pokusy konstruovat maximální únosnou mez v průměrné spotřebě na obyvatele, protože skutečný vývoj šel mimo tyto konstrukce.

Domníváme se, že není rozumné ani únosné takové řešení, při němž by se vědomě přenášela do další budoucnosti disproporce mezi kapacitou pivovarského průmyslu a koupěschopnou poptávkou po pivu.

Již proto ne, že nenasytování poptávky jde z největší části na úkor těch skupin spotřebitelů, kteří konzumují v rozumné míře; kromě toho má přetěžování výrobních kapacit negativní vliv na jakost. Problematická je i regulace cenou, která jednak spolu s nadměrnými konzumenty postihuje i většinu těch, pro něž je pivo preferovaným občerstvujícím nápojem, který má u nás povahu tradičního „národního nápoje“, jednak má u znač-

né části „kritické skupiny spotřebitelů“ za následek přesun v poptávce směrem k nápojům s vyšším obsahem alkoholu.

Domníváme se, že řešení spočívá ve zvyšování účinnosti zdravotnické osvěty zacílené na neúnosnou spotřebu a zejména ve společenském usměrňování vývoje životního stylu k omezování podmínek a potřeb vedoucích k nadměrnému konzumu. Z hlediska výrobního oboru je důležité, aby výhled zajišťoval takové vnitřní přesuny ve spotřebě, které podle dosavadních průzkumů zužují prostor pro nadměrnou spotřebu; patří sem zejména zvyšování podílu lahvového piva.

7.3 Celkový pohled

V budoucím vývoji poptávky po pivu a spotřeby piva předpokládáme složité vzájemné působení a částečnou kompenzaci uvedených i dalších pozitivních i omezujících vlivů. Jak je zřejmé, nejsou dosavadní znalosti o vnitřní struktuře spotřeby piva, skutečné poptávce a budoucím vývoji ovlivňujících faktorů dosud na takové úrovni, abychom se mohli pokusit o jejich kvantitativní modelování. Proto je výsledná prognóza určitým pokusem o syntézu předpokládaných vlivů, pokusem, v němž hraje značnou roli odhad váhy jednotlivých vlivů.

Právě proto má značný význam znalost názoru širšího okruhu odborníků na tuto otázku. V rámci ankety, uspořádané při příležitosti XIV. pivovarsko-sladařského semináře v Plzni v prosinci 1971 byla přítomným pivovarským odborníkům položena i tato otázka. Z 92 účastníků ankety většina (54) předpokládá, že cílová spotřeba piva v ČSR bude vyšší než 165 l/obyv., 33 účastníků odhaduje spotřebu kolem 165 l a jen 5 pod touto hranicí.

Názor, na němž je založena oborová prognóza spotřeby v cílovém roce 1990 kolem 170 l/obyv. je založena na předpokladu, že rozhodující tendencí budoucích let bude náročné dosycování již existující poptávky, při čemž se další vlivy na poptávku budou z největší části vzájemně kompenzovat a projeví se tedy spíše ve struktuře spotřeby.

8. Otevřené otázky prognózy spotřeby piva

První z těchto otázek vyplývá z konfrontace celkové předpovědi spotřeby piva s očekávaným přesunem sortimentní skladby k lahvovému pivu. V delším výhledu se očekává zvýšení podílu lahvového piva (vč. plechovek) z celkové výroby ze souč. 45 na cca 70 %. Pro-mítneme-li tyto trendy do oddělené spotřeby sudového (včetně cisternového) a lahvového piva, pak vychází již výpočtem růst spotřeby lahvového piva na obyvatele ČSR ze souč. 70 na cílových 120 litrů a pokles sudového (točeného) piva ze souč. 82 na 50 l/obyv. Můžeme reálně předpokládat tak podstatnou změnu ve spotřebitelských zvyklostech, víme-li, že sudový výstav se v posledních 20 letech i při značném růstu podílu lahvového piva snížil jen o cca 10 %? Propočtený pokles spotřeby sudového piva nepochybně značně přesahuje podíl spotřeby sudového piva, který dosud může nahrazovat nedostatečné zásobování lahvo-
vým pivem; muselo by se tedy jednat o skutečnou změnu v poptávce, tj. ve spotřebitelských zvyklostech.

Dodejme ještě, že rozdílné názory na tuto problematiku se mohou projevovat ve dvojím směru a v obou případech musí být zvažovány spolu s trendem celkové spotřeby. Jeví-li se trend celkové spotřeby jako odpovídající, ale prudký pokles sudového piva nereálný, pak je nutno revidovat názor na růst podílu lahvového piva. Jeví-li se naopak reálný růst spotřeby lahvového piva, ale nereálný pokles spotřeby sudového piva, zna-

mená to, že by byl podceněn trend celkové spotřeby. Závažné důsledky těchto úvah lze ukázat na tomto příkladu: Kdybychom vyšli z předpokladu, že absolutní objem spotřeby sudového piva nebude klesat a podíl lahvového piva při tom dosáhne 70 % konzumu, došli bychom k růstu celkové spotřeby piva na obyvatele ČSR ve výši cca 250 litrů!

Při výše citované anketě pivovarských odborníků se většina účastníků (81 z 92) vyslovila v tom směru, že cílový podíl lahvového piva bude 70 % nebo vyšší a rovněž většina (63 z 92), že se výstav sudového piva bude absolutně snižovat. Přesto je z rozboru ankety zřejmé, že si poměrně značná část účastníků neuvědomila vazby dílčích progóz spotřeby. Považovali bychom proto za velmi prospěšné, kdyby této otázce věnovali pozornost zejména odbytoví pracovníci podniků a závodů a přispěli praktickými názory a statistickými podklady do oborové diskuse.

Další závažnou otevřenou otázkou oborového výhledu je oblastní diferenciace spotřeby a její další vývoj. Má-li být prognóza spotřeby podkladem pro správné, resp. optimální rozmístění kapacit, pak globální ukazatele za ČSR nestačí a prognózu spotřeby je nutno dovést až do krajského, resp. okresního měřítká.

Současný pohled, vyplývající ze statistického šetření za rok 1971 uskutečněného odborem perspektivy OŘPS ve spolupráci s národními podniky, ukazuje značnou mezikrajskou a meziokresní diferenciaci spotřeby:

V krajském měřítku se pohybuje spotřeba piva na obyvatele v rozpětí od 134 l (oba moravské kraje) až k hodnotám kolem 200 l (Jihočeský 195, Západočeský 204, Středočeský 209 — průměr ČSR 160,9 l/obyv.).

V sortimentním členění se projevuje silná diferenciace jak v sudové spotřebě (min. hodnoty u moravských krajů a Východočeského kraje kolem 70 l/obyv., maximální hodnoty Západočeský kraj 108, Středočeský kraj 111 l/obyv.), tak i v lahvo-
vém pivu (minimum 55 l/obyv. Praha, max. hodnoty mezi 95 a 100 l/obyv. pro kraje Středočeský, Jihočeský, Západočeský). V okresním průřezu jsou již rozdíly mezi maximálními a minimálními hodnotami více než dvojnásobné. Tak v celkové spotřebě piva jsou okresy na úrovni 110 až 120 l/obyv. (Opava, Prostějov, Třebíč, Karviná) i okresy s více než 230 l/obyv. (Beroun 234,7, Tachov 244,9, Praha-západ 247,9). Ve spotřebě sudového piva je diferenciace od úrovně 50–55 l/obyv. (Prostějov, Třebíč, Opava) až k hodnotám mezi 135 a 140 l (Rokycany, Beroun, Praha-západ). Ve spotřebě lahvového piva nedosahují okresy Karviná, Opava, Brno-město 60 l, na druhé straně však Louny 114, Prachatice 117, Tachov 129 l/obyv.

I když směrem k podrobnějšímu měřítku sledování spotřeby vzrůstá možnost zkreslení vlivem dočasného pohybu obyvatelstva (dojíždka do zaměstnání, víkendová spotřeba, turistické oblasti), přece jen dokresluje krajská a okresní diferenciace spotřeby velmi plasticky současnou situaci.

Závažným problémem dlouhodobého výhledu je otázka, zda se mezioblastní diferenciace spotřeby udrží, nebo zda se bude zmenšovat nebo zvětšovat.

Pro zpřesnění pohledu na tuto otázku by bylo třeba znát, do jaké míry souvisejí mezioblastní rozdíly ve spotřebě s přechodně působícími diferencujícími faktory, které budou eliminovány (úroveň zásobování a jaks-
kost) a do jaké míry s trvalou spotřební charakteristikou oblastí (např. relativně vyšší preference jiných nápojů, stabilní spotřebitelské zvyklosti atd.).

Desetileté sledování mezikrajské diferenciace v období 1960–1969 např. ukazuje určité, nikoli však jednoznačné a zcela výrazné tendence ke sblížování krajských spotřeb. To vyplývá např. z toho, že rozdíl ve

spotřebě mezi maximálním a minimálním krajem v letech na obyvatele se v rámci sledovaných 10 let v podstatě nezměnil (činí téměř 80 litrů), zatím co se spotřeba v ČSR zvýšila ze 108,6 na 151,9 l/obyv. Přesto dosahují kraje, které měly v r. 1960 spotřebu piva pod průměrem ČSR, v rámci sledovaných 10 let v průměru značně nižších litrových přírůstků spotřeby ve srovnání s kraji, jejichž spotřeba byla v r. 1960 nad průměrem ČSR.

9. Dílčí závěry

Klasická prognostická oblast předvídání spotřeby piva je výchozí oblastí celé pivovarské prognózy. V navazujících článcích najde zájemce o výhledovou problematiku další důležité souvislosti, zejména na problematiku vývoje sortimentu, kapacit, tendencí v jakosti atd.

Již z toho, co mohlo být uvedeno v první stati vyplývá, že v oblasti předvídání spotřeby zůstává řada otevřených otázek, které bude třeba postupně vyjasňovat. To však vyžaduje, aby sledování spotřeby piva a tendencí, které se v ní projevují, byla celoborově věnována podstatně větší pozornost než v minulém období. Konfrontace výsledků terénních průzkumů (které by měly být periodické) s účelnými formami statistického rozboru dostupných údajů, ale i se zkušenostmi a názory pracovníků podniků a závodů by mohla podstatně přispět ke zpřesňování a prohlubování poznání

skutečnosti i výhledových úvah. I soustava informací, zejména při mechanizovaném zpracování odbytových dat, by měla být přizpůsobena požadavku hlubšího poznání spotřebních tendencí.

Nejen pracovníci odbytových útvarů, ale i vedoucí pracovníci a technici i ekonomové, kteří chápou životní význam této problematiky pro další rozvoj oboru, by si měli uvědomit, že jim často procházejí rukama údaje a informace, které jim mohou umožnit, aby objevovali již v přítomnosti symptomy a počátky budoucích spotřebních tendencí.

Souhrn

V prvním z několika článků, které mají pracovníky pivovarské praxe seznamovat s problematikou dlouhodobého výhledu, se autor zaměřuje v první části na metodické otázky. Zdůvodňuje zejména nutnost podřídit možnosti aplikace exaktních a prognostických metod zásadě reálnosti dlouhodobé předpovědi, která vyplývá z požadavku její využitelnosti v oborovém výhledovém plánování. Ukazuje se, že možnost použití výpočetních a optimalizačních metod je v jednotlivých částech prognózy diferencována a musí být korigována rozbořem minulého vývoje a současné situace průmyslu, resp. doplněna v mnoha směrech technicko-ekonomickým odhadem.

V druhé části se článek zaměřuje na problematiku předvídání budoucího vývoje spotřeby piva. Shrnuje dosavadní poznatky o struktuře spotřeby piva a pokouší se o vytypování hlavních vlivů a faktorů, které budou v budoucím období pravděpodobně působit na poptávku po pivu a spotřebu piva (růstové i brzdící a omezující tendence). Na základě určité syntézy očekávaných vlivů se zdůvodňuje oborová předpověď mírného nárůstu s následující stabilizací poptávky a spotřeby na úrovni kolem 170 l/obyv. ČSR v cílovém roce 1990. V závěru jsou specifikovány otevřené otázky výhledu spotřeby, k jejichž postupnému vyjasňování mohou významně přispět i zkušenosti pracovníků pivovarské praxe.